

А.З.Стеллецький – приятель Г.Сковороди

Людське розуміння творчого надбання тієї чи іншої особистості у більшості залежить від того, наскільки ґрунтовно вивчене середовище, в якому ця особистість проживала і працювала, тому з біографією та працею творчої людини органічно пов'язане її оточення. В цьому плані не є винятком особистість Григорія Сковороди, оточення якого, на наш погляд, вивчене ще недостатньо. Так, поза увагою дослідників до цього часу залишається приятель Г.Сковороди Асаф Зиновійович Стеллецький (1726 – 1796), дані про якого можна знайти у рукописній «Семейной хронике», складеній одним з провідних фахівців «Слова о полку Ігоревім», його перекладачем та дослідником, доктором філологічних наук Володимиром Івановичем Стеллецьким (1905 – 1985). Після нашого знайомства на початку 1980-х років він став моїм духовним наставником, а після смерті вченого його вдова Марія Андріївна Китайцева, виконуючи останню волю покійного, передала в моє зібрання «Слова» словознавчу частину його бібліотеки та досить значний архів з кількох тисяч документальних матеріалів, у складі якого знаходиться і згадана «Семейная хроника». Це неопублікований машинописний рукопис обсягом у 56 сторінок стандартного формату з численними доповненнями й виправленнями олівцем, у твердій обкладинці, завершений у грудні 1953 року, в якому представлено родовід Стеллецьких, починаючи із XVII століття.

При спілкуванні, говорячи про своє українське походження, Володимир Іванович неодноразово згадував про Григорія Сковороду, численні згадки про мандрівного філософа можна знайти й на багатьох сторінках рукопису. Навіть у «Хронології» роду Стеллецьких Сковорода згадується шість разів. Відчувається, що в родині Стеллецьких завжди пишалися давнім зв'язком одного з своїх пращурів з видатним українським мислителем, зберігали пам'ять про цей зв'язок, тим більш, що саме на цей час припадає і деяка зміна прізвища Стеллецьких.

У 1663 році Осип Стілецький (або Столецький), правнук кріпака, що втік від польського пана у Запорозьку Січ, переселився в слободу Іванівка поблизу Харкова. У 1726 році в сім'ї його сина Зиновія народився син Йоасаф (четверте покоління Стілецьких), який для слобожан був просто

Асафом. Між 1737-1739 рр. Асафа було віддано на навчання до Харківського колегіуму.

В.І.Стеллецький пише: «Асаф, как его звали слобожане, мой пращур, был юношей очень живым, в Харьковском коллегииуме учился отлично, [был] первым учеником. Предания об его успехах в учении (а он учился в коллегииуме с 1737-1739) сохранялись в роде Стеллецких и передавались изустно 180 лет» [1, 7].

Відомо, що крім поетики, риторики, філософії, богослів'я, слов'яно-грецької та латинської мови в колегіумі викладалися французька й німецька мови, історія та географія. Навчання велося російською мовою, але були й вчителі-іноземці. За період навчання Асаф Стілецький зумів отримати добрі знання з російської та французької мов. У цей же час дещо змінилося і його прізвище. Рання його форма мала походження від слова «стілець», бо за сімейною легендою один з представників роду був сотенним писарем і сидів, справляючи свої службові обов'язки, не на загальній лаві, а на окремому стільці. Асаф став називати себе Столецьким, частіше Столетським, та з часом офіційно, за документами (мабуть, враховуючи його учнівські здібності) закріпилась латинізована форма Стеллецький – від латинського слова «stella» (зірка).

Посилаючись на свідчення онуків Асафа – Григорія Гавриловича (1797 – 1860) та Степана Гавриловича (1812 – 1870), – зафіксовані в їх листах, В.І.Стеллецький стверджує, що близько 1744 року Асаф був прийнятий до Київської духовної академії на казенне утримання, де зустрівся з Григорієм Сковородою, який повернувся до академії після перебування в Петербурзі придвірним співаком. Між студентами зав'язується дружба [1, 8, 35, 50].

Під впливом Сковороди у 1750 році Асаф Стеллецький здійснює подорож до Польщі і повертається до рідних, в Іванівку, через п'ять років. З часом він отримує тут місце священика (замість померлого тестя).

У цей час у селі Паніванівка у поміщика Андрія Ковалевського підросав син Петро, надходив час навчання і батько почав шукати для нього вчителів. Спочатку їх було двоє: росіянин, молодий чоловік, та француз. Росіянин з господарями не вжився і невдовзі його звільнили. Поміщикові довелося знову їхати до Харкова на пошуки нового учителя. Як гадають Стеллецькі, він звернувся до Григорія Сковороди, з яким перебував у дружніх стосунках, і той порадив запросити на вакантну посаду освіченого священика з Іванівки Асафа Стеллецького, а останній цю пропозицію прийняв. Сталося це 1775 року.

Оскільки Стеллецький добре знав французьку мову, вчителя-француза проти бажання дружини А.Ковалевського, було звільнено і Асаф Зиновійович навчав молодого панича російської, латинської, французької, слов'янської мов та арифметики [1, 11].

У спогадах сучасників, які наводить Г.П.Данилевський у статті «Григорій Саввич Сковорода», згадується А.І.Ковалевський як приятель Г.Сковороди, в той час про Асафа Зиновійовича згадок немає. В.І.Стеллецький пояснює це величезною нерівністю між поміщиком-дворянином і простим священиком. Про це ж пише і Г.П.Данилевський: «...высшее сословие в губернии, записывая в шутку своих учителей в крепостные, сами еще не в шутку смешивали их с званием садовника» [2, 16].

Після завершення Асафом обов'язків вчителя (близько 1780 р.) Ковалевський умовив його прийняти посаду настоятеля місцевої церкви і подарував частку землі біля будинку. У вересні 1794 року у Паніванівку до А.І.Ковалевського в останній раз приїхав Григорій Сковорода і в жовтні цього ж року помер. Немає жодного сумніву, що саме Асаф Зиновійович проводжав в останню путь нашого мандрівного філософа. А через півтора року, 2 лютого 1796 року (за старим ст.), помер і він сам. Останній же представник роду Стеллецьких у Паніванівці (зараз Сковородинівка), Іван Гаврилович, помер у 1849 році. Не випадково, що через 20 років після смерті тіло Г.Сковороди було перенесено і поховано в саду священика. Ним був син Асафа Гаврило Асафович (1765 – 1826) [1, 14].

Які риси характеру були властиві Асафу Зиновійовичу Стеллецькому? Можемо лише довіритись висновкам, зробленим В.І.Стеллецьким: «Характерные черты рода Стеллецких сохраняют в себе в той или иной мере все члены рода, а именно: энергию, способность к разнообразной деятельности, прямоту и верность данному слову, честность, бесстрашие, вольнолюбие и ненависть к лжецам и мошенникам, отсутствие низкоклонства перед «сильными мира сего», желание постоять за правду, преданность общему делу и самоотверженное служение родине, а также жажду знаний и художественные способности, лиризм, душевную мягкость, у иных в сочетании с вспыльчивостью, у иных – с кротостью» [1, 3]. Саме таким я пам'ятаю і самого Володимира Івановича – чесного, принципового, порядного і, на жаль, у наш час беззахисного. Тож треба бути вдячним цій людині, що зберегла пам'ять про свій рід, про видатного українця Григорія Сковороду.

Література

1. Стеллецкий В.И. Семейная хроника. – М., 1953. – 56 с. – Рукопись. (Фонд В.И.Стеллецкого в собрании С.Воинова «Слово о полку Игореве»).
2. Данилевский Г.П. Харьковские народные школы / Г.П.Данилевский. Сочинения. – М., 1901. – Т. XXI. – С. 16.